

Jarosław M. Fraś, Jakub Rapała*

EPIZOD WIELKIEJ WOJNY UCHWYCONY
W TRAKCIE BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH
WIELOKULTUROWEGO STANOWISKA NR 8
W ZAKRZOWIE, GM. NIEPOŁOMICE

ABSTRAKT

Artykuł stanowi dalszą część opracowania wyników badań wykopaliskowych prowadzonych przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w Wieliczce (MŻKW) na wielokulturowym stanowisku archeologicznym nr 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice (AZP 103-58/24). Analizie poddano zabytki militarne odkryte w obiekcie 111 interpretowanym jako prowizoryczne stanowisko strzeleckie. Znajdujące się w nim przedmioty to łuski pocisków kalibru 7,62 x 540 mm wytworzone w fabryce amunicji w Ługańsku, pasujące do karabinu wz. 1891 Mosin oraz żelazne „łódki” służące do transportu wspomnianych pocisków. Odkrycie to posiada odzwierciedlenie w historii walk toczonych w trakcie I wojny światowej w rejonie Krakowa w listopadzie i grudniu 1914 roku. Opracowanie materiałów wojennych ze stanowiska nr 8 w Zakrzowie stanowi element badań nad rzadko podejmowanym tematem archeologicznych śladów Wielkiej Wojny oraz pozwala na częściowe uzupełnienie stanu wiedzy o przebiegu walk w Zachodniej Galicji w czasie I wojny światowej.

Słowa kluczowe: I wojna światowa, Wielka Wojna, Zakrzów, karabin Mosin 1891

---

* **Jarosław M. Fraś**, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, j.fras@muzeum.wieliczka.pl
Jakub Rapała, Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Gołębia 11, 31-007 Kraków, jakub.rapala@wp.pl

Jarosław M. Fraś, Jakub Rapała*

AN EPISODE OF THE GREAT WAR CAPTURED
DURING ARCHAEOLOGICAL SURVEY ON
MULTICULTURAL SITE NO. 8 IN ZAKRZÓW,
TOWNSHIP OF NIEPOŁOMICE

ABSTRACT

This study contains a continuation of analyses of excavation survey results obtained by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka on multicultural archaeological site no. 8 in Zakrzów, township of Niepołomice (AZP 103-58/24). The analysis focuses on historical military items discovered in object 111, interpreted as a temporary shooter's position. The items discovered there include shells of 7.62 x 540 mm calibre projectiles manufactured in the ammunition factory in Lugansk and suitable for loading of Mosin 1891 rifles, and iron stripper clips used to transport and carry the projectiles. The discovery corresponds to the history of fights that took place during World War I in the Cracow region in November and December 1914. The analysis of war materials discovered on site no. 8 in Zakrzów represents a piece of research into the rarely addressed topic of archaeological traces of the Great War and partly supplements our knowledge of the battles that took place in West Galicia during World War I.

Keywords: World War I, Great War, Zakrzów, Mosin 1891 rifle

---

* **Jarosław M. Fraś**, Kraków Saltworks Muzeum Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, j.fras@muzeum.wieliczka.pl
Jakub Rapała, Institute of Archaeology, Jagiellonian University, ul. Gołębia 11, 31-007 Kraków, jakub.rapala@wp.pl

WSTĘP

Krajowa droga nr 964 na odcinku Wieliczka–Niepołomice przecina tereny bogate w archeologiczne ślady dawnych czasów, dające badaczom możliwość pozyskania wiedzy o codziennym życiu walczących o przetrwanie i poprawę bytu niewielkich społeczności, jak i miejsca wydarzeń mających istotne znaczenie w ukształtowaniu współczesnej Europy. Jednym z takich niepozornych punktów na mapie obserwacji przemian społecznych, gospodarczych i kulturowych jest stanowisko archeologiczne nr 8 w Zakrzowie¹. Nieliczne zabytki z okresu schyłkowego paleolitu i mezolitu to najstarsze uchwycone elementy materialnej historii łowców i zbieraczy². Być może istniały tu krótkotrwałe obozowiska lub funkcjonowały niewielkie wspólnoty, prowadzące na wpol osiadły tryb życia. Być może kusily ich wody istniejącego tu w przeszłości niewielkiego ciekę zapewne zasilającego nieopodal płynącą rzekę współcześnie określaną mianem Bogusławy. Nie ominęli tego miejsca przedstawiciele pierwszych docierających na lessy wielicko-bocheńskie rolników kultury ceramiki wstęgowej rytej oraz ich następcy związani z kulturami kręgu lendzielsko-polgarskiego. Pozostawili po sobie nie tylko zabytki ruchome, ale i ślady działalności budowlanej, świadczące o osiadłym trybie życia oraz znacznie dłuższym przywiązaniu do miejsca. Odkryte artefakty z okresu neolitu mówią o odbywających się tu żniwach, produkcji naczyń czy tkanin, umiejętnym wykorzystywaniu złóż gliny i solanek, handlu, ale również o potrzebach estetycznych i duchowych dostrzeganych chociażby w ornamentyce ceramiki i wytwórczości plastycznej. Można obserwować ewolucyjne przemiany w dostosowy-

---

¹ W latach 2011–2016 miały miejsce badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w Wielicze, na stanowisku numer 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice, pow. wielicki. Stanowisko nr 8 zostało odkryte w trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w prostokącie AZP 103-58 w 1983 r. przez Antoniego Jodłowskiego, Kazimierza Regułę i Adama Szybrowicza.

² K. Lajs, J. M. Fraś: *Charakterystyka zabytków krzemiennych z wielokulturowego stanowiska Zakrzów 8, gm. Niepołomice*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” (dalej: „SMDŻ”), Wieliczka 2017, t. XXXII, s. 188–190.

INTRODUCTION

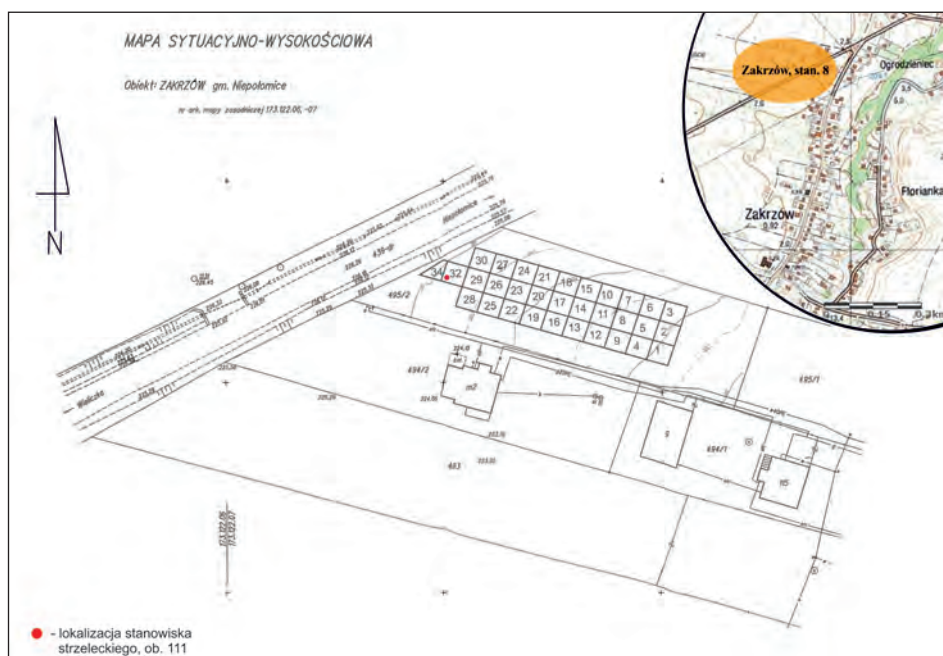
The stretch of national road no. 964 between Wieliczka and Niepołomice crosses areas rich in archaeological traces of ancient times, giving researchers the opportunity to acquire knowledge of daily life of small communities struggling for survival and welfare, and places of events that significantly influenced contemporary Europe. Archaeological site no. 8 in Zakrzów belongs to inconspicuous points on the map of observations of social, economic and cultural transformations¹. Few historical objects from the Upper Palaeolithic and Mesolithic represent the oldest discovered records of the material culture of hunters-gatherers². Maybe temporary camps or small communities were established there that led a semi-settled life. Maybe they were attracted by a small watercourse that existed in the past, probably a tributary of the nearby river presently known as the Bogusława. The place was also visited by the first farmers who arrived to Wieliczka and Bochnia loesses, representatives of the Linear Pottery culture and their successors related to the Lengyel-Polgár cultures. They left not only chattels but also traces of building activity, confirming their settled way of life and much longer occupation of the place. The discovered artefacts from the Neolithic period confirm local harvesting, production of vessels and fabrics, skilful use of clay and brine deposits, trade but also aesthetic and spiritual needs seen e.g. in pottery decorations and artistic creativity. Evolutionary transformations are seen in adaptation of tools to the needs of resource extraction and changing economic systems. The identified fragments of casting crucibles confirm the acquired skill of copper processing. In a small

---

¹ Archaeological surveys were conducted on site no. 8 in Zakrzów, Niepołomice township, Wieliczka land district, by the Cracow Saltworks Museum in Wieliczka in 2011-2016. Site no. 8 was discovered during archaeological surface prospection conducted in rectangle AZP 103-58 in 1983 by Antoni Jodłowski, Kazimierz Reguła and Adam Szybowicz.

² K. Lajs, J. M. Fraś: *Charakterystyka zabytków krzemiennych z wielokulturowego stanowiska Zakrzów 8, gmina Niepołomice*, „Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce” (hereinafter: “SMDŻ”), Wieliczka 2017, vol. XXXII, pp. 188-190.

waniu narzędzi do potrzeb eksploatacji środowiska i zmieniających się systemów gospodarczych. Zidentyfikowano fragmenty tygli odlewniczych, świadczące o pojawiającej się umiejętności obróbki miedzi. Na niewielkim przebadanym wykopaliskowo terenie³ odnotowano również obecność znacznie młodszych zabytków ceramicznych kultury łużyckiej, której ludność posługiwała się wyrobami z brązu i żelaza. Nie zabrakło tu destruktywów toczonych na kole naczyń celtyckiej kultury lateńskiej, kultury przeworskiej, a także pochodzących z okresu średniowiecza, czasów nowożytnych i współczesności. Kilka, a nawet kilkanaście tysięcy lat uchwyczonej, w trakcie przeprowadzonych badań archeologicznych, materialnej historii bytności człowieka na tym niewielkim skrawku ziemi poddane zostało obecnie intensywnemu opracowaniu. Nie zawsze była to jednak historia rozwoju i działań pokojowych.

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska nr 8 w Zakrzowie, gm. Niepołomice wraz z rozmieszczeniem wykopów w obrębie stanowiska (na podstawie: K. Lajs, J. M. Fraś: Charakterystyka zabytków..., Mapa 1, Mapa 2)

Fig. 1. Location of site no. 8 in Zakrzów, Niepołomice township with distribution of excavations on site (based on: K. Lajs, J. M. Fraś: Charakterystyka zabytków..., Map 1, Map 2)

³ Badania przeprowadzono na niezabudowanej działce nr 495/2, przylegającej do krajowej drogi nr 964 od strony południowo-wschodniej. Przebadano ok. 8 arów powierzchni.

area surveyed by excavations³, the existence of significantly newer ceramic objects was also recorded; they belonged to the Lusatian culture that used bronze and iron products. The findings also included fragments of vessels shaped on a potter's wheel, representing the Celtic La Tène culture, artefacts from the Middle Ages, early and late modern periods. Archaeological surveys disclosed material evidence of human presence in this small parcel of land over several or even a dozen of thousands of years, and those findings are being comprehensively analysed at present. But history consists not only of periods of peaceful development.

This study discusses only a small fragment of knowledge acquired during the surveys into material culture. It is the knowledge of recent, for an archaeologist, times that nevertheless are exciting and lead to conclusions that can be verified in light of historical sources. A hundred years ago, the enemy armed forces of two occupants went through that land at the outbreak of World War I that spread death and destruction but finally also brought Poland's independence.

ARCHAEOLOGICAL DATA

In the last season of excavation surveys conducted in 2016⁴ in the area directly adjacent to national road 964, an assemblage (group) of rifle projectile shells and stripper clips was discovered under the arable soil layer in a small hollow⁵. Those historical objects were not left in that location by accident but during dramatic events that occurred there in the past. 21 brass shells left from shot 7.62 mm projectiles, used among others in Russian Mosin rifles⁶ and 9 stripper clips used for transporting projectiles and faster loading of firearms surely indicate a shooter's position arranged here and occupied by a soldier of the Russian army. Additional 3 projectile shells, 7.62 x 54 mm, were discovered nearby, i.e. 24 shells in total (Fig. 1, 1).

---

³ The surveys were conducted on an undeveloped plot of land, no. 495/2, adjacent to national road no. 964 from the south-east. Land area of about 800 sq. metres was surveyed.

⁴ J. M. Fraś, S. Pawlikowski: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 2016*, "SMDŻ", Wieliczka 2017, vol. XXXII, p. 256-258.

⁵ The assemblage was found at a depth of 40 to 50 cm, in a shallow layer coloured grey-brown that was eventually distinguished as object 111. The object was documented at a depth of 50 cm. Its horizontal projection was oval, with dimensions of about 45 and 25 cm.

⁶ I. J. Wojciechowski: *Karabin Mosin wz. 1891*, Warszawa 1982, pp. 15-16.

W przedstawianym artykule zajmiemy się tylko niewielkim wycinkiem, pozyskanej na podstawie materialnych znalezisk, wiedzy. Odnosi się ona do czasów niezbyt dla archeologa odległych, ale jakże ekscytujących i podlegających weryfikacji w konfrontacji ze źródłami historycznymi. Niewiele ponad wiek temu przez te ziemie przetoczyły się wojska dwóch walczących ze sobą zaborczych armii we właśnie rozpoczętej I wojnie światowej, niosącej śmierć i pożogę, ale i w swojej konsekwencji odzyskanie przez Polskę niepodległości.

DANE ARCHEOLOGICZNE

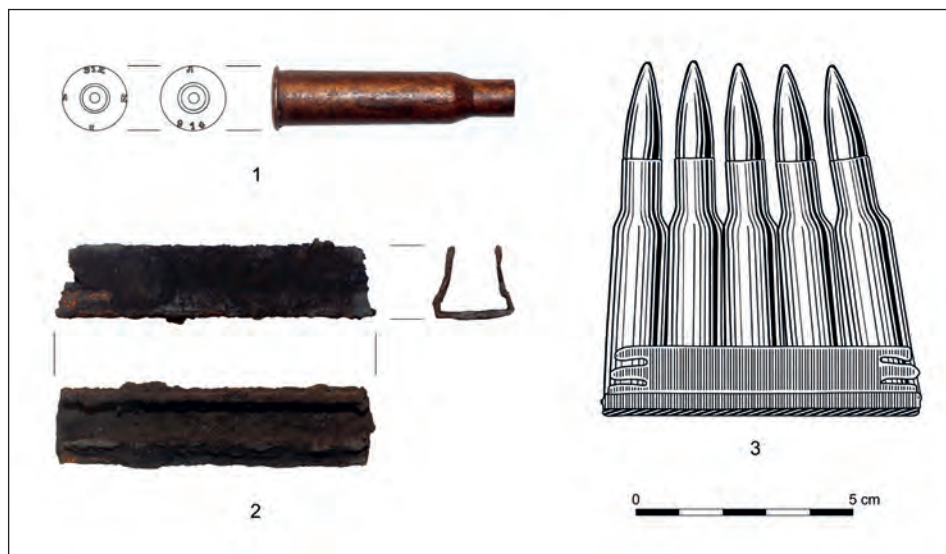
W ostatnim sezonie badań wykopaliskowych prowadzonych w 2016 r.⁴, na terenie bezpośrednio przyległym do drogi krajowej 964, pod warstwą orną w niewielkim zagłębieniu odkryto zgrupowanie łusek karabinowych oraz łódek amunicyjnych⁵. Zabytki te nie mogły znaleźć się w tym miejscu przypadkowo i są świadectwem rozgrywających się tu dramatycznych wydarzeń. Dwadzieścia jeden mosiężnych łusek pozostałych po wystrzelonych nabojach kalibru 7,62 mm, do strzelania którymi przystosowany był m.in. rosyjski karabin Mosin⁶, a także 9 łódek służących do transportu pocisków oraz szybkiego ładowania tej broni, z pewnością świadczą o zidentyfikowaniu znajdującego się tu stanowiska strzeleckiego, zajmowanego przez żołnierza armii carskiej. W jego bezpośrednim sąsiedztwie odkryto kolejne 3 łuski od naboju 7,62 x 54 mm, co łącznie daje 24 sztuki (ryc. 1, 1). Karabin Mosin w wersji 1891 (Ryc. 3, 1), do którego była produkowana odkryta amunicja i łódki, był podstawowym modelem broni strzeleckiej używanym w trakcie I wojny światowej przez żołnierzy armii rosyjskiej. Oprócz długiej wersji przeznaczonej dla piechoty, występowała również wersja skrócona używana przez jednostki kawalerii (Ryc. 3, 2)⁷.

⁴ J. M. Fraś, S. Pawlikowski: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 2016*, „SMDŻ”, Wieliczka 2017, t. XXXII, s. 256–258.

⁵ Zgrupowanie to znajdowało się na głębokości od 40 do 50 cm, w niewielkiej warstwie o zabarwieniu szarobrunatnym, którą następnie wyodrębniono jako obiekt 111. Obiekt ten dokumentowano na głębokości 50 cm. W rzucie poziomym miał kształt owalny o wymiarach około 45 i 25 cm.

⁶ I. J. Wojciechowski: *Karabin Mosin wz. 1891*, Warszawa 1982, s. 15–16.

⁷ Tamże, s. 5.

Ryc. 2. Znaleziska zabytków militarynych ze stanowiska 8 w Zakrzówie: 1 – łuska pocisku kalibru 6,72 x 540 mm, wraz z rysunkami sygnatur 912 II Л К oraz Л 914; 2 – łódka amunicyjna (rzut boczny, widok od góry oraz przekrój); 3 – rekonstrukcja łódki amunicyjnej wraz z nabojami kalibru 7,62 x 540 mm (na podstawie Feodorov 1938, 170, ryc. 128)

Fig. 2. Military historical object findings on site 8 in Zakrzów: 1 – a shell of 6.72 x 540 mm calibre projectile, with drawings of marks 912 II Л К and Л 914; 2 – a stripper clip (lateral projection, a view from top and section); 3 – a reconstruction of a stripper clip with 7.62 x 540 mm calibre projectiles (based on Feodorov 1938, 170, Fig. 128)

The Mosin 1891 rifle (Fig. 3, 1), that was loaded with single cartridges and stripper clips was the basic shooter weapon used by the Russian armed forces during World War I. In addition to the long version intended for infantry, a shorter version was manufactured for cavalry units (Fig. 3, 2)⁷.

The found shells have marks on their rim bottom surfaces, indicating their manufacture in the arms factory in Lugansk. 20 shells marked Л 914 (Fig. 1, 1) were manufactured in 1914, only 4 marked 912 II Л К (Fig. 1, 1) were produced between early May and late August of 1912⁸. The discovered stripper clips, 68 mm

⁷ Ibidem, p. 5.

⁸ V. Mavrodin, *Русская винтовка. Из истории отечественного оружия*, Leningrad 1984, p. 99; I. J. Wojciechowski, *Karabin Mosin...*, p. 16.

Ryc. 3. Karabiny Mosin w wersjach piechoty wz. 1891 (1) oraz w krótszej wersji dragońskiej (2)
(na podstawie: I. J. Wojciechowski, *Karabin Mosin...*, s. 1)

Fig. 3. A Mosin rifle for infantry, model 1891 (1), a shorter version for dragoons (2)
(based on I. J. Wojciechowski, *Karabin Mosin...*, p. 1)

Odnalezione łuski są sygnowane oznaczeniami na spodniej części krezu świadczącymi o tym, że zostały wyprodukowane w zakładach zbrojeniowych w Ługańsku. Dwadzieścia sztuk posiada oznaczenia Л 914 (Ryc. 1, 1), co wskazuje, że data ich powstania to rok 1914, a jedynie 4 sztuki z oznaczeniem 912 II Л К (Ryc. 1, 1) zostały wyprodukowane nieco wcześniej – od początku maja do końca sierpnia 1912 r.⁸ Odkryte łódki pasujące do amunicji 7,62 x 54 mm, używanej w karabinie Mosin o wymiarach 68 mm długości, 17 mm szerokości i 15 mm wysokości⁹, zbudowane są z jednego fragmentu giętej blachy stalowej, uformowanej w kształt podłużnej prowadnicy (Ryc. 1, 2). Niestety z powodu korozji żelaza część z nich¹⁰ jest w złym stanie.

Pojedyncza łódka mieściła 5 naboji, które zaczepione były poprzez krezę znajdującą się w dolnej części łuski (Ryc. 1, 3)¹¹. Odkryte 9 sztuk może świadczyć o prawdopodobnym wystrzeleniu przynajmniej 45 pocisków. Żołnierz rosyjski w trakcie I wojny światowej wyposażony był w zapas od 40 do 80 sztuk amunicji,

⁸ V. Mavrodin, *Русская винтовка. Из истории отечественного оружия*, Ленинград 1984, s. 99; I. J. Wojciechowski, *Karabin Mosin...*, s. 16.

⁹ Wymiary łódek odkrytych na stanowisku nr 8 w Zakrzowie podano na podstawie wykonanych pomiarów znalezisk.

¹⁰ 6 sztuk.

¹¹ V. Feodorov: *Эволюция стрелкового оружия. Часть 2. Развитие автоматического оружия*, 1938, s. 170, rys. 128.

long, 17 mm wide and 15 mm high⁹, were suitable for 7.62 x 54 mm projectiles used to load Mosin rifles, and were manufactured from a single piece of bent steel sheet, shaped as an elongated guide (Fig. 1, 2). Some of them¹⁰ are in poor condition due to corrosion of iron.

A single stripper clip contained 5 projectiles that were fastened by rims in their bottom parts (Fig. 1, 3)¹¹. 9 discovered objects may indicate that probably at least 45 projectiles were shot. A Russian soldier during World War I was equipped with a reserve of 40 to 80 projectiles carried in leather pouches attached to the belt and in material packs or ammunition belts¹².

The identified dates of manufacture of the discovered military objects enable us to define the time of

Ryc. 4. Żołnierz piechoty rosyjskiej wyposażony w karabin Mosin wz. 1891 (na podstawie: J. Bator, *Wojna galicyjska...*, s. 461)

Fig. 4. A soldier of Russian infantry equipped with a Mosin rifle, model 1891 (based on J. Bator, *Wojna galicyjska...*, p. 461)

⁹ The dimensions of stripper clips discovered on site no. 8 in Zakrzów are based on measurements of the findings.

¹⁰ 6 items.

¹¹ V. Feodorov: *Эволюция стрелкового оружия. Часть 2. Развитие автоматического оружия*, 1938, p. 170, Fig. 128.

¹² J. Somers: *Imperial Russian Field Uniforms and Equipment 1907-1917*, Atglen 2010, p. 77-85.

którą przenosił w skórzanych ładownicach przyczepianych do pasa oraz materiałowych zasobnikach lub pasach amunicyjnych¹².

Zidentyfikowane daty wyprodukowania odkrytych militariów pozwalają określić czas powstania i funkcjonowania krótkotrwałego stanowiska strzeleckiego najwcześniej na 1914 r., co łączy poczynione odkrycia z początkowym etapem działań zbrojnych I wojny światowej. W konfrontacji ze źródłami historycznymi można sprecyzować czas użytkowania omawianego stanowiska strzeleckiego na grudzień 1914 r., kiedy w rejonie Zakrzowa miały miejsce walki pomiędzy żołnierzami armii rosyjskiej i armii austro-węgierskiej¹³. Wspomniane działania były następstwem wydarzeń historycznych, rozgrywających się jesienią 1914 r. na terenie Galicji, związanych z rosyjską ofensywą na froncie wschodnim.

DANE HISTORYCZNE

Po rozpoczęciu działań w ramach Wielkiej Wojny na froncie wschodnim i pierwszych porażkach armii rosyjskiej, między innymi pod Tannenbergiem oraz na terenie byłego Królestwa Kongresowego, głównodowodzący armii rosyjskiej arcyksiążę Mikołaj Mikołajewicz, korzystając z przewagi liczebnej swojej armii nad armiami Niemiec i Austro-Węgier, zaplanował ofensywę w kierunku Śląska i Moraw, w celu oddzielenia od siebie i pokonania wojsk państw centralnych¹⁴. Ważnym elementem tego planu było zdobycie Twierdzy Kraków oraz Galicji, w celu zabezpieczenia lewego skrzydła wojsk rosyjskich.

Front rosyjski w Galicji, na linii od Miechowa do Karpat, na lewym skrzydle ofensywy składał się z 9. Armii rosyjskiej dowodzonej przez generała Leczyckiego, w której skład wchodziły korpusy XIV, XVIII i XXV w sile 13 ½ dywizji piechoty i 3 dywizji kawalerii, 3. Armii rosyjskiej, w której skład wchodziły korpusy IX, X, XI i XXI w sile 9 dywizji piechoty i 4 kawalerii oraz 8. Armii dowodzonej przez generała Brusilowa, w której skład wchodziły korpusy VII, VIII, XII i XXIV w sile

---

¹² J. Somers: *Imperial Russian Field Uniforms and Equipment 1907–1917*, Atglen 2010, s. 77–85.

¹³ J. Bator: *Wojna galicyjska. Działania armii austro-węgierskiej na froncie północnym (galicyjskim) w latach 1914–1915*, Kraków 2008, s. 142; J. Dąbrowski: *Wielka Wojna 1914–1918*, t. I, Warszawa 1937, s. 266, mapa IX.

¹⁴ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, s. 168–170, 252, mapa IV.

arrangement and operation of the temporary shooter's position: not earlier than in 1914, i.e. in the first phase of military operations during World War I. In light of historical sources, the time of operation of the shooter's position may be defined more precisely: December 1914, when fights between soldiers of the Russian and Austro-Hungarian armed forces took place in the Zakrzów area¹³. The operations were triggered by historical events that occurred in the autumn of 1914 in Galicia, during the offensive of the Russian armed forces on the eastern front.

HISTORICAL DATA

When Great War operations began on the eastern front and the Russian armed forces lost first battles, among others at Tannenberg and in the territory of former Congress Kingdom of Poland, Grand Duke Nicholas Nikolaevich, Commander in Chief of the Russian army, using the majority of his troops over German and Austro-Hungarian armies, planned an offensive in the direction of Silesia and Moravia to separate and defeat the armed forces of the Central Powers¹⁴. Important milestones of that plan included taking the Cracow Fortress and conquering Galicia to secure the left wing of Russian army.

The Russian front in Galicia along the line between Miechów and Carpathians operated as the left wing of the offensive and engaged the 9th Russian Army, commanded by general Letchitskiy, that consisted of the XIV, XVIII and XXV corps, including 13½ infantry divisions and 3 cavalry divisions, the 3rd Russian Army that consisted of the IX, X, XI and XXI corps, including 9 infantry divisions and 4 cavalry divisions, and the 8th Army, commanded by general Brusilov, consisting of the VII, VIII, XII and XXIV corps, including 11 infantry divisions and 3 cavalry divisions. They were opposed by the 4th Austro-Hungarian Army, commanded by Archduke Joseph Ferdinand, consisting of the VI, XIV and XVII corps, including 9 infantry divisions and 2 cavalry divisions and the 3rd Austro-

---

¹³ J. Bator: *Wojna galicyjska. Działania armii austro-węgierskiej na froncie północnym (galicyjskim) w latach 1914-1915*, Kraków 2008, p. 142; J. Dąbrowski: *Wielka Wojna 1914-1918*, vol. I, Warszawa 1937, p. 266, Map IX.

¹⁴ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, pp. 168-170, 252, Map IV.

11 dywizji piechoty oraz 3 dywizji kawalerii. Naprzeciw nich stanęły 4. Armia austro-węgierska dowodzona przez arcyksięcia Józefa Ferdynanda, w której skład wchodziły korpusy VI, XIV i XVII w sile 9 dywizji piechoty i 2 dywizji kawalerii, oraz 3. Armia austro-węgierska, w której skład wchodziły korpusy III, VII, IX i XI w sile 11 dywizji piechoty oraz 4 dywizji kawalerii¹⁵.

Dnia 2 listopada 1914 r., po przełamaniu obrony austriackiej 4. Armii nad Sanem w okolicach Przemyśla dowodzonej przez arcyksięcia Józefa Ferdynanda przez rosyjską 3. Armie, rozpoczął się ogólny odwrót wojsk austro-węgierskich w Galicji¹⁶. Odwrót armii państw centralnych miał miejsce również na innych odcinkach frontu wschodniego. Rosjanie zajęli tereny byłego Królestwa Kongresowego, a także 6/7 obszarów Galicji¹⁷. Dnia 14 listopada 1914 r. Rosjanie zbliżyli się do Krakowa od strony północnej. Dowództwo carskiego sztabu naczelnego zaplanowało atak dywizji wchodzących w skład 9. Armii w kierunku miasta od strony północnej, na styku 1. i 4. Armii austriackiej. Początek ofensywy rosyjskiej nastąpił 16 listopada¹⁸. W tym czasie dowództwo Twierdzy Kraków, na czele której stanął generał Kuk, zarządziło ewakuację części mieszkańców z miasta. Zawieszono również działalność sklepów spożywczych i gospód, na 36 budynkach zabytkowych zawieszono białe chorągwie z niebieskimi pasami jako ochronę przed bombardowaniem, zabezpieczono cenniejsze dzieła sztuki i witraże, a także powołano specjalną straż w celu ochrony mieszkań¹⁹. Do wsparcia stacjonujących w twierdzy kompanii fortecznych przydzielono dodatkowe 39 batalionów drugo- i trzeciorzutowych²⁰. Dnia 17 listopada austriackie dowództwo zdecydowało o przeprowadzeniu kontruderzenia na lewe skrzydło 9. Armii rosyjskiej. Żołnierzom XIV korpusu wchodzącego w skład 4. Armii austro-węgierskiej udało się zepchnąć Rosjan za rzekę Szreniawę, co zmusiło dowodzącego rosyjską 9. Armie do wezwania na pomoc posiłków z 3. Armii Dimitrjewa²¹. Dalsze ataki Rosjan na lewe skrzydło broniącej Kraków 4. Armii austro-węgierskiej, trwające do 25 listopada, zakończyły się niepowodzeniem. W tej sytuacji naczelne dowództwo armii carskiej zdecydo-

¹⁵ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, s. 251–252, mapa VII.

¹⁶ Tamże, s. 244.

¹⁷ Tamże, s. 247–248.

¹⁸ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, s. 126; J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, s. 260.

¹⁹ J. Bieniarzówna, J. Małecki: *Kraków w latach 1796–1918 (w:) Dzieje Krakowa*, Tom 3, Kraków 1979, s. 338.

²⁰ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, s. 260.

²¹ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, s. 129; J. Dąbrowski, *Wielka Wojna...*, s. 261.

Hungarian Army, consisting of the III, VII, IX and XI corps, including 11 infantry divisions and 4 cavalry divisions¹⁵.

On 2 November 1914, defence of the Austrian 4th Army, commanded by Archduke Joseph Ferdinand, was destroyed on the San near Przemyśl by the Russian 3rd Army and a general retreat of the Austro-Hungarian troops in Galicia began¹⁶. A withdrawal by the Central Powers armies also took place along other stretches of the eastern front. The Russian troops conquered the territory of the former Congress Kingdom of Poland and 6/7 of Galicia¹⁷. On 14 November 1914, Russians approached Cracow from the north. The High Command of the Russian armed forces planned an attack by divisions forming the 9th Army in the city direction from the north, in between the 1st and 4th Austrian Armies. The Russian offensive began on 16 November¹⁸. The command of the Cracow Fortress, presided by general Kuk, ordered partial evacuation of civilians from the city. Operations of grocery stores and inns were suspended, white flags with blue crosses were hung on 36 historical buildings to protect them against bombing, the most valuable works of art and stained-glass windows were secured, a special militia was established to protect apartments¹⁹. The fort companies quartering in the fortress were supported by additional 39 battalions of the second and third echelons²⁰. On 17 November, the Austrian command decided to launch a counter-offensive against the left wing of the Russian 9th Army. The soldiers of the XIV corps included in the 4th Austro-Hungarian Army managed to drive back the Russian troops behind the Szreniawa river and this forced the commander of the Russian 9th Army to call for help from the 3rd Army led by Dimitriev²¹. Further attacks of Russians on the left wing of the 4th Austro-Hungarian Army defending Cracow, continued until 25 November, failed. In those circumstances, the High Command of Russian armed forces made an attempt at encirclement of the city and taking it from the south flank that was defended by few Austrian troops.

---

¹⁵ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, pp. 251-252, Map VII.

¹⁶ *Ibidem*, p. 244.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 247-248.

¹⁸ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, p. 126; J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, p. 260.

¹⁹ J. Bieniarzówna, J. Małecki: *Kraków w latach 1796-1918*, (in) *Dzieje Krakowa*, Volume 3, Kraków 1979, p. 338.

²⁰ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, p. 260.

²¹ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, p. 129; J. Dąbrowski, *Wielka Wojna...*, p. 261.

wało o próbie okrążenia miasta i zdobycia go od południowej strony, której broniły nieliczne siły austriackie.

W czasie gdy ustały rosyjskie ataki na terenach sąsiadujących z Krakowem od północy, po południowej stronie Wisły XI korpus austriacki dowodzony przez generała Křiteka został zmuszony do wycofania się poza Bochnię na linię Wieliczka–Dobczyce²² przez znacznie liczniejsze oddziały 3. Armii. W celu ustabilizowania niebezpiecznej sytuacji, która groziła przełamaniem frontu, okrążeniu Twierdzy Kraków od południa i atakom na tyły 4. Armii, austriacki szef sztabu generalnego Franz Conrad von Hötzendorf zdecydował o przerwaniu kontrataków na północ od Krakowa i skierowaniu części sił na południe od Wisły²³. Tymczasem postępująca od południowego wschodu ofensywa rosyjska dotarła na odległość kilku kilometrów od Krakowa. Dnia 28 listopada 300-osobowy oddział kozaków zajął Wieliczkę. Carscy żołnierze dokonali wówczas, przy współdziałaniu miejscowej ludności wiejskiej, licznych rabunków sklepów oraz budynków mieszkalnych²⁴. Dnia 1 grudnia 1914 r. żołnierze XXI korpusu rosyjskiego dotarli do Wzgórza Kaim, położonego w sąsiedztwie podkrakowskiej wsi Bieżeńców. W rejon najbardziej zagrożony – odcinek obrony Prokocim–Bieżeńców–Kosocice – przerzucono wszystkie dostępne siły twierdzy, w tym kompanie forteczne, między innymi z Fortu 50 Prokocim, Kosocice i Rajsko²⁵. W dniu 6 grudnia 1914 r. siły Austro-Węgier przypuściły atak na jednostki rosyjskie wzdłuż Traktu Lwowskiego, ze wsparciem artylerii fortów Rajsko, Kosocice i Prokocim, w tym ciężkich dział kalibru 305 mm²⁶. W wyniku szturmów i krwawych walk stoczonych z użyciem bagnatów strona austriacka odzyskała między innymi Bieżeńców i Wieliczkę, którą oddziały rosyjskie opuściły w nocy z 6 na 7 grudnia²⁷. W tym czasie na południowy wschód od Krakowa, w dniach 2–12 grudnia miała miejsce bitwa pod Limanową i Łapanowem, w skutek której oddziały rosyjskie zostały odrzucone. 12 grudnia front rozciągał się na linii Niepołomice–Gdów–Łapanów²⁸, w tym czasie walki trwały w bez-

²² J. Bator: *Wojna galicyjska...*, s. 134.

²³ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, s. 135; J. Dąbrowski, *Wielka Wojna...*, s. 261.

²⁴ J. Piotrowicz: *Dzieje Miasta Wieliczki w zarysie (do r. 1918)*, „SMDŻ”, Wieliczka 1979, t. VIII, s. 43.

²⁵ J. Bieniarzówna, J. Małecki: *Kraków w latach...*, s. 388.

²⁶ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, s. 141; J. Bieniarzówna, J. Małecki, *Kraków w latach...*, s. 388; J. Dąbrowski, *Wielka Wojna...*, s. 266.

²⁷ J. Piotrowicz: *Dzieje Miasta Wieliczki...*, s. 43.

²⁸ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, mapa IX.

When Russian attacks in the areas located north of Cracow stopped, the XI Austrian corps commanded by general Křitek, operating south of the Vistula, was forced to retreat behind Bochnia to the Wieliczka–Dobczyce line²² by significantly more numerous troops of the 3rd Army. To avert the danger of a breakthrough of the front, encirclement of the Cracow Fortress from the south and attacks on the back of the 4th Army, the Austrian chief of the General Staff, Franz Conrad von Hötzendorf, decided to discontinue counter-attacks north of Cracow and deploy selected troops south of the Vistula²³. Meanwhile, the Russian offensive progressing from the south-east reached a distance of few kilometres from Cracow. On 28 November, a unit of 300 Cossacks took Wieliczka. Those Russian soldiers robbed then numerous shops and residential buildings, assisted by local countryside people²⁴. On 1 December 1914, the soldiers of the XXI Russian corps reached the Kaim Hill, located near the village of Bieżańów adjacent to Cracow. All available forces in the fortress, including fort companies, e.g. from Forts 50 Prokocim, Kosocice and Rajsco were relocated to the most endangered region, the defence line Prokocim–Bieżańów–Kosocice²⁵. On 6 December 1914, the armed forces of Austria-Hungary launched an attack on Russian troops along the Lviv Route, supported by artillery from Forts Rajsco, Kosocice and Prokocim, including heavy 305 mm calibre cannons²⁶. As a result of the assault and sanguinary fights carried out using bayonets, the Austrian party recovered among others Bieżańów and Wieliczka that was left by the Russian troops in the night on 6-7 December²⁷. At that time, on 2-12 December, the two enemies joined two battles at Limanowa and Łapanów, south-east of Cracow, where the Russian troops were defeated. On 12 December, the front stretched along the line Niepołomice–Gdów–Łapanów²⁸, and fights took place nearby the village of Zakrzów and the discussed site no. 8. On 13 December, the units of the 3rd and 8th Russian Armies that suffered growing losses were forced to retreat from western Galicia behind the line of the Dunajec

---

²² J. Bator: *Wojna galicyjska...*, p. 134.

²³ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, p. 135; J. Dąbrowski, *Wielka Wojna...*, p. 261.

²⁴ J. Piotrowicz: *Dzieje Miasta Wieliczki w zarysie (do r. 1918)*, "SMDŻ", Wieliczka 1979, vol. VIII, p. 43.

²⁵ J. Bieniarzówna, J. Małecki: *Kraków w latach...*, p. 388.

²⁶ J. Bator: *Wojna galicyjska...*, p. 141; J. Bieniarzówna, J. Małecki, *Kraków w latach...* p. 388; J. Dąbrowski, *Wielka Wojna...*, p. 266.

²⁷ J. Piotrowicz: *Dzieje Miasta Wieliczki...*, p. 43.

²⁸ J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, Map IX.

pośrednim sąsiedztwie wsi Zakrzów i omawianego stanowiska numer 8. Dnia 13 grudnia odnoszące coraz większe straty jednostki 3. i 8. armii rosyjskich zostały zmuszone do odwrotu z zachodniej Galicji, za linię Dunajca, którą przekroczyła 20 grudnia²⁹ (Ryc. 5). Na wzgórzu Kaim – gdzie najbliższej Krakowa w czasie ofensywy dotarli żołnierze rosyjscy – rok później, w grudniu 1915 r., wzniesiono obelisk³⁰.

Po zakończeniu działań frontowych toczonych na terenach Pogórza Wielickiego, położonych na wschód od Krakowa w grudniu 1914 r., w okolicach Zakrzowa powstało wiele cmentarzy wojennych. Dwa z nich, oznaczone numerami 330 i 331, powstały między innymi w sąsiadującej z Zakrzowem wsi Podłęże. Pochowano na nich 7 żołnierzy armii austro-węgierskiej i 4 żołnierzy armii rosyjskiej³¹. W bezpośrednim sąsiedztwie Zakrzowa znajduje się również cmentarz wojenny numer 379 w Ochmanowie, położony w sąsiedztwie drogi krajowej 964. Liczba oraz przynależność pochowanych tam żołnierzy nie jest znana. Szczątki znajdujące się w obrębie cmentarza ekshumowano w 1923 r. Z powodu rozbudowy drogi teren cmentarza został zdewastowany. Do dzisiaj zachował się jedynie obelisk zwieńczony orłem³². W Niepołomicach, położonych w odległości 4 km od wsi Zakrzów, w 1914 r. powstały dwa cmentarze wojenne. Pierwszy z nich, nr 327, znajduje się w obrębie cmentarza parafialnego w Niepołomicach. Pochowano na nim 59 żołnierzy armii Austro-Węgier oraz 8 żołnierzy armii rosyjskiej. Cmentarz ten, podobnie jak wymienione cmentarze w Podłężu, zostały zaprojektowane przez austriackiego architekta Franza Staraka³³. Drugi, nr 332, znajduje się w położonym na południu Niepołomic osiedlu Podborze. Pochowano na nim 8 żołnierzy armii rosyjskiej³⁴.

---

²⁹ Tamże.

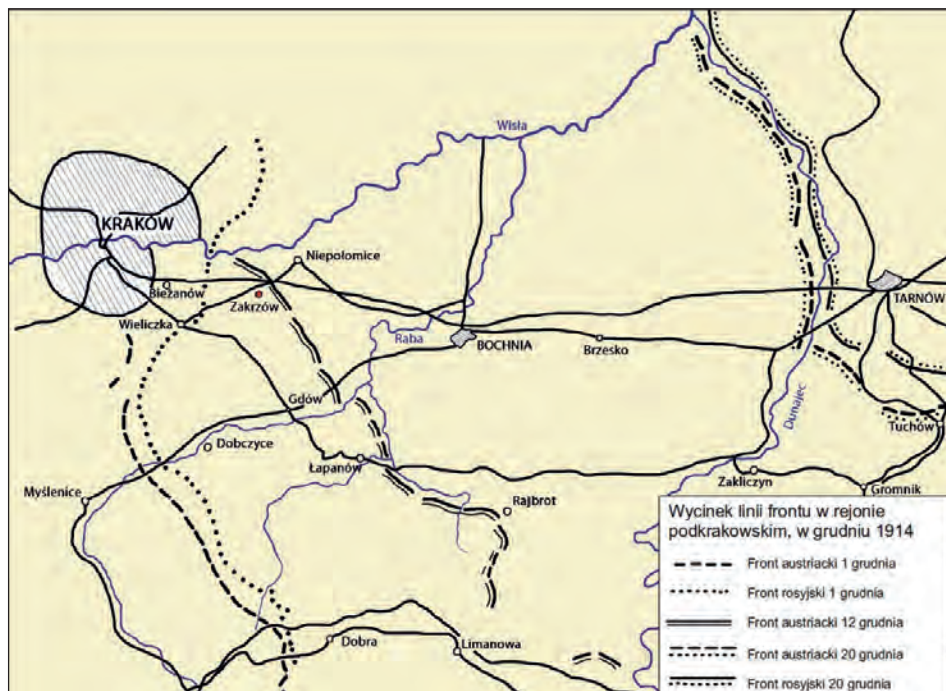
³⁰ J. Bieniarzówna, J. Małecki: *Kraków w latach...*, s. 388.

³¹ J. Drogomir: *Polegli w Galicji Zachodniej 1914–1915 (1918)*, Tarnów 2005, t. 3, s. 193–194.

³² Tamże, s. 327.

³³ Tamże, s. 187.

³⁴ Tamże, s. 192.

Ryc. 5. Mapa przedstawiająca przebieg linii frontu w rejonie podkrakowskim, w grudniu 1914 (na podstawie: J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, mapa IX)

Fig. 5. The map shows a stretch of the front in the Cracow region in December 1914 (based on J. Dąbrowski: *Wielka Wojna...*, Map IX)

river, crossed on 20 December²⁹ (Fig. 5). A monument was erected one year later, in December 2015, on the Kaim Hill, the Cracow-closest location that the Russian troops reached during their offensive³⁰.

When front operations conducted in the Wieliczka Foothills located east of Cracow ended in December 1914, numerous war cemeteries were established in the Zakrzów area. Two of them, marked with numbers 330 and 331, were located in the village of Podłęże near Zakrzów. Seven soldiers of the Austro-Hungarian army and 4 soldiers of the Russian army were buried in the cemeteries³¹. War cemetery no. 379 in Ochmanów near national road no. 964 is also located in an

²⁹ Ibidem, Map IX.

³⁰ J. Bieniarzówna, J. Małecki: *Kraków w latach...*, p. 388.

³¹ J. Drogomir: *Polegli w Galicji Zachodniej 1914-1915 (1918)*, Tarnów 2005, vol. 3, p. 193-194.

PODSUMOWANIE

O ile odkryte w trakcie badań wykopaliskowych materialne świadectwa działań wojennych można datować na podstawie odczytanych oznaczeń łusek najwcześniej na rok 1914 i łączyć z pobytom wojsk carskich, to analiza informacji historycznych pozwala na uściślenie tego epizodu do początkowego etapu Wielkiej Wojny i łączyć go z wydarzeniami 11–12 grudnia, kiedy przez Zakrzów przetaczała się kontrofensywa wojsk austro-węgierskich. Biorąc pod uwagę liczbę znalezionych łusek oraz łódek na naboje w powiązaniu z informacjami o ekwipunku żołnierzy rosyjskich, można twierdzić, że odkryte stanowisko strzeleckie wykorzystane było doraźnie przez pojedynczego żołnierza. Liczba wystrzelonych pocisków wskazuje na przynajmniej chwilowe ustabilizowanie się linii obronnych armii rosyjskiej na odcinku frontu w tym rejonie, a także na zintensyfikowanie działań militarnych. Należy wspomnieć, że działania wojenne w rejonie Zakrzowa miały miejsce również w trakcie rosyjskiej ofensywy postępującej w kierunku Krakowa pod koniec listopada 1914 r.³⁵, około dwóch tygodni przed sugerowanym wyżej czasem powstania omawianego stanowiska strzeleckiego. Jednak przedstawione w niniejszym artykule znaleziska wskazują, iż wersja, według której obiekt wykopał atakujący żołnierz carski, wydaje się mniej prawdopodobna.

Do niedawna badania archeologiczne, których głównym tematem są struktury pozostałe po polach walki I wojny światowej, takich jak okopy i stanowiska strzeleckie, nie cieszyły się dużą popularnością wśród polskich badaczy. Obecnie zyskują coraz więcej zwolenników. Pomimo tego w dalszym ciągu głównym źródłem danych archeologicznych, dotyczących tamtych wydarzeń, są przypadkowe odkrycia obiektów i zabytków luźnych podczas prowadzonych prac ratowniczych, poprzedzających inwestycje budowlane lub odkrycia towarzyszące badaniom wykopaliskowym koncentrującym się na czasach dawniejszych. Często zabytki związane z Wielką Wojną, ze względu na niezbyt odległy okres historyczny i brak zainteresowania badaczy nie były uwzględniane w publikacjach. Jednak w ostatnim czasie pojawiły się inicjatywy zespołów archeologów oraz stowarzyszeń poszukawczy amatorów współpracujących z archeologami, mające na celu odkrywanie nowych i dokumentowanie już znanych zespołów związanych z Wielką Wojną. Przykładem mogą być badania prowadzone na Przełęczy Dukielskiej i w Beskidzie

---

³⁵ *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918*, Wiedeń 1931, vol. I, s. 561.

area adjacent to Zakrzów. The number and affiliation of soldiers buried there are unknown. The remains were exhumed in the cemetery in 1923. The cemetery area was devastated due to the expansion of the road. Only a monument topped with an eagle is preserved to date³². In Niepołomice, located at a distance of 4 km from the village of Zakrzów, two war cemeteries were established in 1914. The first of them, no. 327, is located within the parish cemetery in Niepołomice. 59 soldiers of the Austro-Hungarian army and 8 soldiers of the Russian army were buried in the cemetery. The cemetery, like the two above-mentioned cemeteries in Podłęże, were designed by Franz Stark, an Austrian architect³³. The other, no. 332, is located in the district of Podborze in southern Niepołomice. 8 soldiers of the Russian army were buried in that cemetery³⁴.

SUMMARY

Material evidence of war operations discovered during an excavation survey may be dated at not earlier than 1914 based on marks found on shells, and interpreted as confirming the presence of Russian troops; an analysis of historical information leads to a more precise dating of the episode at the initial phase of the Great War and associates it with the events on 11-12 December, when the counter-offensive of Austro-Hungarian armed forces went on through Zakrzów. Considering the number of projectile shells and stripper clips found, combined with information about Russian soldier equipment, it can be concluded that the discovered shooter's position was occupied temporarily by a single soldier. The number of projectiles shot indicates at least momentary stabilization of the defence lines of the Russian army along the front stretch located in that area and intensification of military operations. Importantly, war operations in the Zakrzów region were also conducted during the Russian offensive that went on towards Cracow by the end of November 1914³⁵, about two weeks in advance of the time of arrangement of the discussed shooter's position, suggested above. However,

---

³² J. Drogomir: *Polegli w Galicji Zachodniej ...*, p. 327.

³³ *Ibidem*, p. 187.

³⁴ *Ibidem*, p. 192.

³⁵ *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918*, Vienna 1931, vol. I, p. 561.

Niskim. Z rejonu podkrakowskiego na uwagę zasługują badania ratunkowe prowadzone przez zespół z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Goszczy³⁶, gm. Kocmyrzów-Luborzyca. Podczas prac odkryto tam pochówek żołnierza austro-węgierskiego, datowany na okres austriackiej kontrofensywy w północnym rejonie Krakowa, wspomnianej w niniejszym artykule. Opracowanie materiałów wojennych ze stanowiska nr 8 w Zakrzowie stanowi kolejny element badań w celu uzupełnienia niezbyt licznych przekazów historycznych dotyczących przebiegu walk w rejonie Krakowa i w Zachodniej Galicji w czasie I wojny światowej. Być może to zagadnienie doczeka się dokładniejszych badań w przyszłości.

---

³⁶ A. Ochał-Czarnowicz, M. Czarnowicz, A. Kozłowska: *Goszcza, The place where russian Steam Roller was stopped*, poster podczas konferencji: „European Association of Archaeologists 20th Annual Meeting”, Istambul, 10–14 września 2014.

the findings described in this study indicate that the scenario in which the object would have been dug by an attacking Russian soldier seems to be less probable.

Archaeological surveys focused on structures that remained on battlefields of World War I, such as trenches and shooters' positions, did not enjoy great popularity until recently. However, they gain in popularity at present. Nevertheless, accidental discoveries of separate historical structures and objects during rescue archaeological work prior to building developments or discoveries during excavation surveys focused on former times still remain the main source of archaeological data on the discussed period. Historical objects from the Great War, due to a relatively close historical period and absence of interest among researchers, were frequently disregarded in publications. However, initiatives were launched recently by archaeologist teams and amateur searcher associations cooperating with archaeologists, aimed to discover new and document known archaeological complexes related to the Great War. Examples are provided by the surveys conducted on the Dukla Pass and in Low Beskids. In the Cracow region, interesting rescue surveys are conducted by a team from the Jagiellonian University in Goszcza³⁶, township of Kocmyrzów-Luborzyca (Ochał-Czarnowicz, Czarnowicz, Kozłowska, 2014). Graves of Austro-Hungarian soldiers were discovered there, dated at the time of Austrian counter-offensive in northern Cracow, described in this study. An analysis of war materials from site no. 8 in Zakrzów represents continued research work aimed to supplement scarce historical accounts of the fights that took place in the Cracow region and West Galicia during World War I. Maybe the topic will be explored in detail in the future.

---

³⁶ A. Ochał-Czarnowicz, M. Czarnowicz, A. Kozłowska: *Goszcza, The place where Russian Steam Roller was stopped*, a poster during the conference: "European Association of Archaeologists 20th Annual Meeting", Istanbul, 10-14 September 2014.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY

- J. Bator: *Wojna galicyjska. Działania armii austro-węgierskiej na froncie północnym (galicyjskim) w latach 1914–1915*, Kraków 2008.
- J. Bieniarzówna, J. Małecki: *Dzieje Krakowa*, Tom 3: *Kraków w latach 1796–1918*, Kraków 1979.
- J. Dąbrowski: *Wielka Wojna 1914–1918, Tom I*, Warszawa 1937.
- J. Drogomir: *Polegli w Galicji Zachodniej 1914–1915 (1918)*, t. 3, Tarnów 2005.
- V. Feodorov: *Эволюция стрелкового оружия. Часть 2. Развитие автоматического оружия*, 1938.
- J. M. Fraś, S. Pawlikowski: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 2010–2011*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXVIII, Wieliczka 2012, s. 251–267.
- J. M. Fraś, S. Pawlikowski: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 2012–2013*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXIX, Wieliczka 2014, s. 215–230.
- J. M. Fraś, S. Pawlikowski: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 2014*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXX, Wieliczka 2015, s. 139–156.
- J. M. Fraś, S. Pawlikowski: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 2015*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXI, Wieliczka 2016, s. 337–360.
- J. M. Fraś, S. Pawlikowski: *Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich w roku 2016*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXII, Wieliczka 2017, s. 250–270.
- K. Lajs, J. M. Fraś: *Charakterystyka zabytków krzemiennych z wielokulturowego stanowiska Zakrzów 8 gm. Niepołomice*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. XXXII, Wieliczka 2017, s. 182–249.
- A. Ochał-Czarnowicz, M. Czarnowicz, A. Kozłowska: *Goszcza, The place where russian Steam Roller was stopped*, Poster podczas konferencji: “European Association of Archaeologists 20th Annual Meeting”, Istanbuł, 10–14 wrzesień 2014.
- Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918, vol. I, Wiedeń 1931.
- J. Piotrowicz: *Dzieje Miasta Wieliczki w zarysie (do r. 1918)*, „Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce”, t. VIII, Wieliczka 1979, s. 7–44.
- J. Somers: *Imperial Russian Field Uniforms and Equipment 1907–1917*, Atglen 2010.
- V. Mavrodin: *Русская винтовка. Из истории отечественного оружия*, Ленинград 1984.
- I. J. Wojciechowski: *Karabin Mosin wz. 1891*, Warszawa 1982.